Privatlärarinnor i Malmö

UNDER 1800 TALET
AV KERSTIN MARTINSDOTIIR (UTDRAG FRÅN ARTIKEL)

Så såg det ut på 1880 talet i Malmö

1880 års mode

Foto, bild 1: © Roza Czulowska / Malmö Museer; bild 2: © Vladimira Tabáková / Malmö Museer

1881 årsberättelse

I folkskoleinspektörens årsberättelser från 1881 och framåt finns exakta siffror på hur många skolpliktiga barn det fanns i Malmö och hur många av dem som undervisades privat, ofta finns också uppgifter om antalet privata skolor. Men inte vilka dessa skolor var.

Privatundervisning 1896

Ellen med två pojkar skrivande, undervisning: 1896.

Foto: Harald Bager / Malmö Museer

Hur många elever och var

	1876	1880	1890	1900
Skolpliktiga barn i Malmö	4901	5338	8197	9216
Små och folkskolor	3191	3933	6245	7232
Allmänna läroverk	121	256	407	474
Enskilda skolor	885	608	634	572
Undervisade i hemmet	244	247	47	44
Antal skolor som fans	saknas	31	24	13

Läraryrket ett lågstatusyrke

Läraryrket vid mitten av 1800-talet och vid folkskolestadgans tillkomst var ett lågstatusyrke och att vid seminarierna de blivande småskollärarinnornas sociala bakgrund var döttrar till inhyseshjon, torpare, snickare och soldater. Professionaliseringen av yrkeskåren gjorde dock att deras sociala anseende steg och en viss klassförskjutning i den sociala rekryteringen till småskollärarinnor kunde ses vid sekelskiftet. Den sociala bakgrunden för folkskollärarinnor var dock högre; de hade oftast en medelklassbakgrund. Utbildningen till folkskolelärare var också längre, och krävde en försörjare under de tre eller fyra år utbildningen varade. Folkskolläraryrket blev tillgängligt för kvinnor 1859

Vilka var kvinnorna?

Zelma Bergh hade år 1890 endast fem flickor som elever i sin skola. Zelma Berghs, far var stadsläkare — enligt brev till brodern Christian Bergh var han som ungkarl ständigt i trångmål om pengar — och kring åren 1879-1897 hade hon "en på sin tid mycket ansedd flickskola" enligt boken "Malmösläkten Bergh". Enligt farbrodern Christian Berghs räkenskapsböcker ser vi att hon fick betalt för att undervisa bl.a. hans dotter Elvira.

Kersti Eriksson. Hennes far var vaktmästare vid järnvägen och där hade de sin bostad, men hon hyrde skollokaler vid Östergatan 32 av Carin Krok för 150 kronor i årlig hyra. Hon bedrev inte sin skolundervisning i det egna hemmet. Enligt brev till Dahlgrenska stiftelsen innehade hon skola i 20 år.

Fler lärarinnor

Privatlärarinnan Heloise Lefevres mor Gustava hade också en privatskola. Troligt är väl att Heloise övertog hennes verksamhet. Heloise flyttade år 1892 till Västerås tillsammans med sin bror, som var boktryckerifaktor. 1883 flyttar Klara Lagerström tillsammans med sin mor in från Ronneby till Malmö och öppnar en skola här. Enligt elevförteckningarna från början av 1890-talet har hon över 40 elever i sin skola och hon skriver sig i Malmö Adresskalender som skolföreståndarinna. Dottern till en gjuteriarbetare, Erica Gellström, undervisar 20 elever i lokaler som Hälsovårdsnämnden bedömer som tjänliga till endast tio elever.

57 kvinnor

Totalt antal 57 kvinnor som någon gång under perioden 1876-1900 försörjt sig som privatlärarinnor. En del gick det mycket bra för och deras från början blygsamma skolor utvecklades till privata läroverk för flickor, som till exempel Tekla Åbergs och Maria Stenkulas skolor. Andra hade skolor som enligt sådant som släktböcker och nekrologer var välrenommerade, häribland Zelma Bergh, Anna Frick och Clara Regnell.

Henrika Rundberg en nolltaxerare

Henrika Rundberg en privatskola med 40 till 50 elever som betalar en avgift på 1,25 kronor per månad. Hälsovårdsnämnden förbjuder henne 1876 att ha mer än högst 18 elever i sina "tvänne trånga, mörka och oventilerade rum". 1889 har hon skickat in en elevförteckning till Skolstyrelsen som visar att hon då har 24 elever i sin skola. Hon har uppenbarligen inkomster från sin skola, men, aldrig under dessa år betalar hon inkomstskatt. Hennes fastighet är taxerad till 4000 kronor på 1880-talet och hon betalar 2,15 kronor i fastighetsskatt. 1877 står hon som skollärarinnan Henrika Rundberg i inkomsttaxeringslängderna men hennes uppskattade inkomst är noll! Räknar man samman hennes avgift på 1,26 per elev och månad samt de 40 barn hon som lägst hade 1876 enligt Hälsovårdsnämnden borde hon ha intäkter på cirka 50 kronor i månaden.

Änkefru Westerström aldrig över 400 kr/år i inkomst

Änkefru Constantia Christina Westerström, som flyttar in till Malmö från Oskarshamn 1869. Då är hon sedan nio år tillbaka änka efter en "commissionslandtmätare". För Hälsovårdsnämnden talar hon år 1876 om att hon håller en privatskola för 15-18 gossar på Östergatan 15. Hälsovårdsnämnden ger henne tillåtelse att undervisa 12 elever i lokalerna. På 1890talet bor hon på Jerusalemsgatan 21 och skriver sig enbart som änkefru i adresskalendern. Prästen antecknar i husförhörslängden att hon är i "knappa omständigheter". Hon finns inte med i inkomsttaxeringslängderna vilket tyder på att hon aldrig har kommit upp i årsinkomster över 400 kronor. När hon 1910 dör är hon 95 år gammal och har inte tillräckligt med ägodelar för en bouppteckning. Ett

Hildegard Westerdahl kring 800 kr/år i inkomst

Hildegard Westerdahl. Hon är född 1845 och hennes far är löjtnant vid flottan och lärare vid Navigationsskolan. Han har en årsinkomst på närmare 5000 kronor och 1883 när hon första gången står i adresskalendern som privatlärarinna lever både modern och fadern. Hon växer upp i en flergenerationsfamilj i Malmö, med mor och far, tre syskon, mormor och två ogifta mostrar. Hon taxeras till 700-800 kronor i årsinkomst för sin skolverksamhet. Två år efter moderns död avlider även fadern och knappt ett år senare i juli 1888 flyttar Hilda till Stockholm.

Rikemanslärarinnorna

Maria och Malvina Fricks far är handlande och konsul, och efterlämnar en förmögenhet på över 100 000 kronor när han dör 1906. Maria startar sin privatskola kring år 1896 tillsammans med sin syster Malvina. Efter faderns död gifter sig Maria med kyrkoherden Visell från S:t Pauli församling i Malmö.
Flera av dessa kvinnor har en ränta av kapital på ca 400-500 kronor årligen (det är ungefär detsamma som en småskollärarinna tjänade) men ser sig kanske tvungna till någon slags inkomstbringande sysselsättning för att kunna behålla den levnadsstandard de varit vana vid

Bellander och Tauson

Maria och Ulrika Bellander och Fredrika Tauson. Maria och Ulrika Bellander var döttrar till tullförvaltaren och ordensriddaren Martin Ulrik Bellander i hans andra äktenskap med den över 20 år yngre Maria Catharina Palmborg. Maria Catharina dog i barnsäng 1855 när dottern Maria föddes. De två systrarna bor efter faderns död 1870 tillsammans med sina äldre halvsystrar. Fröken Maria Bellander taxerar för egen rörelse från och med 1877, men i adresskalendern skriver hon först 1891 att hon har privatskola. Flickorna kommer alla från betydande Malmösläkter som Dieden, Beijer och Ståhle. Fredrika Tauson är dotter till en överste. Hon föds i Karlshamn 1828 och familjen flyttar 1868 till Malmö. Två år senare är båda föräldrarna döda och Fredrika står några år i kyrkoböckerna som löjtnant Sjöcronas tjänare.

Från tjänstemannaklassen (12 st)

Tolv lärarinnor har sitt ursprung i tjänstemannaklassen. Bland dem Johanna Mathilda Andersson som är dotter till skolläraren i Vellinge. Hon kommer till Malmö som piga och arbetar i familjen Sandelin där hustrun Sofia Sandelin har en privatskola. Fru Sandelin dör 1879 och i adresskalendern från 1881 står Johanna som privatlärarinna. Hon har med all sannolikhet övertagit Sofia Sandelins skola. Som den enda lärardottern i undersökningen bör hon ha varit väl insatt i skolverksamhet. Privatlärarinnan Jenny Råberg bor hela tiden hemma hos sina föräldrar. Fadern är kassör hos Kockums.
Däremot Christine Ågren hör till de tretton lärarinnor som kommer från en småföretagarklass. Hennes far var handlande men dog innan Christine och hennes mor 1877 flyttade in till Malmö.

Tekla Åberg

Tekla Åberg, född 26 oktober 1853 på Kasenberg i Åmåls stadsförsamling], död 17 november 1922 i Gustav Vasa församling, Stockholm, (skriven i Sankt Petri församling, Malmö), var en svensk lärare och skolledare. Hon var föreståndare för Tekla Åbergs högre läroverk för flickor.

Malmö lyceum för flickor

https://sv.wikipedia.org/wiki/Tekla_%C3%85bergs_h%C3%B6gre_l%C3%A4roverk_f%C3%B6r_flickor#/media/File:Malm%C3%B6_lyceum_f%C3%B6r_flickor.jpeg

Sadelmakarens dotter Bergendorff

Laura Petrea Bergendorff är dotter till en sadelmakare och blir tidigt föräldralös. I ett mycket klagofyllt brev hon 1902 skriver till Dahlgrenska stiftelsen framkommer att hon varit privatlärarinna i 30 år och att hon nu har ett rum hos Rosqvistska stiftelsen men att detta rum inte är bra för henne. Hon står som privatlärarinna i adresskalendern först från 1879. Hon är inte omnämnd i Hälsovårdsnämndens inspektioner 1876 och hon har inte skickat in några förteckningar till Skolstyrelsen. Hon har heller aldrig betalt någon inkomstskatt. De enda beläggen för att hon varit privatlärarinna är att hon skriver sig så i adresskalendern och i hennes brev till Dahlgrenska stiftelsen

Bondeklassen som bakgrund

Endast en lärarinna kommer från bondeklass och för sex av lärarinnorna, som alla är inflyttade till Malmö vid vuxen ålder, återstår att leta reda på fädernas yrken. Två är dock födda utomlands och lite svårare att hitta uppgifter om. När det gäller Elise Mayr som flyttar in till Malmö från München 1857. Loes Tissier och Clara Regnell två namn som omtalas.
1883 står det att Oliva Andersson har en förberedande skola för gossar på Vestergatan 79. Några år på 1880-talet har de relativt goda inkomster på sina verksamheter då Maria taxeras för 600 kronor och Oliva för 1000 kronor, men inkomsterna sjunker på 1890-talet och 1900 taxeras Maria och Oliva för 475 kronor vardera. Tillsammans med den yngre systern Hildegard Eufemia beviljas de en lägenhet på Dahlgrenska stiftelsen.

Clara Regnells skola 1891.
Från vänster enligt skiss: 1, Sigrid Möller-Ståhle (f1879) 2, Jeanna Lovén 3, Margot Zadig-Bergh (f1877) 4, Anna Beijer (f1878) 5, Elsa Wallenstrand - Bergh (f1870) 6, Eva Flensburg (f1878) 7, Emmy Kramer (f1878) 8, Alli Faxe-Ahlgren (f1878) 9, Ellen Dahlberg (f1879) 10, Anna Kramer (f1879) 11, Ingeborg Thuröe- von Post (f1877) 12, Anna Möller Lysander (f1877) 13, Bertha Annerstedt

Foto: Carl Wilhelm Roikjer / Malmö Museer

Ellida Körner

Ellida Körner som privatlärarinna redan 1872. Då är båda hennes föräldrar fortfarande i livet men Ellidas far, handlanden C.G. Körner gjorde konkurs 1849, 1854 och 1861 och när han dör 1891 har han skulder på 5000 kronor! Familjens ekonomiska situation var förmodligen inte den bästa. Men inte förrän 1890 taxerar Ellida för egen inkomst; uppskattad till 500 kronor om året.

Civilståndet

17 av de 57 kvinnorna gifter sig. Fyra är änkor och verkar ha börjat som privatlärarinnor efter mannens död, sex gifter sig och förekommer inte mer som privatlärinnor efter det och sju står som gifta samtidigt som de har skola

Små och stora skolor

Nitton kvinnor inspekteras 1876, fem av dem har under 20 elever, nio har upp till 40 elever, fyra har 40-60 och en har 109 elever. Till de små skolorna hör t.ex. Anna Tornbergs. Hon har bara 12 elever men driver även ett lånebibliotek. Folkskolelärarens Hylmös hustru Kersti har 18 elever och hennes syster Hilda Hansson står också som privatlärarinna några år senare. Kanske har hon övertagit systems skola eller så driver de den tillsammans. De fyra lärarinnor som tar emot över 40 skolbarn är Augusta Ekberg (med 56 elever)

Maria Stenkula

Helena Maria Stenkula, född 22 juli 1842 i Helsingborgs Maria församling, död 8 februari 1932 i Örkelljunga församling, Kristianstads län, var en svensk skolledare. Hon var grundare och föreståndare för Malmö högre läroverk för flickor 1874-1899. Hon var innehavare av en privatskola i Örkelljunga 1900–17.

Hon var dotter till fältläkaren med.dr Zacharias Fredrik Agathon Stenkula och Hedvig Margareta Maria Borg samt syster till Anders Oskar Stenkula, men hon växte upp hos sin morfar, som var kyrkoherde i Farhult. Hon gick i skola i Helsingborg. Efter att ha varit elev vid Statens normalskola för flickor i Stockholm 1866–67 avlade Stenkula examen vid Högre lärarinneseminariet 1870.

1890 års utséende på klassen (ej Malmö illustration)

Ej annat än illustration

Albertina Carlsson.
Fotografi.

Privatlärarinna ht. 1868—1870; lärarinna vid K. G. Paulis nya elementarskola för flickor i Stockholm 1870 —81 och vid Södermalms h. läroanstalt för flickor 1881—1907. Erhöll av Vetenskapsakademien halva Flormanska priset 1885; fil. hedersdoktor vid Stockholms högskola 21 maj 1927.

Jämför, vem är lärarinna?

Dam från Fridhem i Malmö